

Prawa dziecka w opisach fachowców literatury prawnej i pedagogicznej

Obecne, niełatwe dla nas czasy, duże bezrobocie, pogoń za pieniądzem oraz niejednokrotnie wynikający z tego faktu brak czasu dla dzieci, powodują rozluźnienie więzi rodzicielskich. Nie zawsze rodzice lub opiekunowie zdają sobie sprawę z zaistniałej sytuacji, jak również nie zawsze też rozumieją, iż sytuacja ta prędzej czy później może przyczynić się do problemów wychowawczych. W rezultacie zaczynają się kłótnie domowe i wzajemne oskarżenia. Najczęściej jednak sytuacja ta negatywnie odbija się na dziecku, a dziecko broni się i przeciwstawia. Dlaczego tak się dzieje? Co sprawia, że większość dzieci buntuje się przed jakimś porządkiem świata, przed niesprawiedliwością, przed wszechogarniającą je patologizacją i uczuciem niemocy? Dzieci, tak jak ludzie dorośli mają silnie zakorzenione poczucie własnej godności i podmiotowości. Nie lubią, kiedy ktoś im rozkazuje, krzyczy i stosuje wobec nich wulgaryzmy, a dodajmy, że takie sytuacje również mają miejsce i to wcale nierzadko. Dodatkowo ekspresywność dzieci wynikająca z faktu ich wieku i niedojrzałości psychicznej oraz brak doświadczenia życiowego nasila ten stan rzeczy. W głębi duszy dzieci czują, że także i one mają swoje prawa, tak jak prawa mają ich rodzice, dziadkowie i inni dorośli. Często jednak dzieci nie znają swoich praw, nie wiedzą, na mocy jakich ustaw bądź aktów one im przysługują, niejednokrotnie pewnie nawet nie wiedzą, że takowe istnieją bo nigdy o nich nie słyszały. Przyczyny takiej sytuacji są różne, np.: mało, a wręcz niekiedy w ogóle nie rozmawia się z dziećmi i nie informuje ich o prawach, jakie im przysługują, mała jest też pedagogizacja nauczycieli w tym zakresie, a wreszcie też był to do niedługo czasu temat tabu – temat nieznan i niechętnie podejmowany. Czas więc zmienić tę sytuację, mądrze tłumaczyć dzieciom, jakie przysługują im prawa, jak mogą z nich korzystać, ale i jakie mają obowiązki.

Tenże artykuł będzie wstępem do cyklu artykułów na temat praw dzieci i młodzieży, mającym na celu propagowanie partnerskiego podejścia do dziecka.

Prawa dzieci i młodzieży zawarte są w Konwencji o Prawach Dziecka, w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz w wielu innych aktach prawnych z pogranicza prawa cywilnego i rodzinnego. Nad przestrzeganiem praw dzieci i młodzieży w Polsce czuwa Rzecznik Praw Dziecka.

Literatura przedmiotu nie określa jednoznacznie, co to są prawa dziecka i czym się one charakteryzują. Wielu autorów formułuje „własne definicje” na swój wyłączny użytek i potrzebę. Najtrafniej prawa dziecka definiuje Marian Balcerek, który pisze, iż są one zespołem uprawnień dzieci wynikających z obowiązujących w danym społeczeństwie praw obywatelskich, ustalających status dziecka w państwie, w społeczeństwie i rodzinie. Zdaniem zaś Adama Łopatki dziecku przysługują wszelkie uniwersalne prawa człowieka i podstawowe wolności, dostosowane do potrzeb i możliwości dziecka. Dziecko, choć mały człowiek i mały obywatel państwa nie zawsze potrafi korzystać ze swoich praw. Niejednokrotnie jest ich pozbawiane, niejednokrotnie nie wie, że takowe chroniące go prawa istnieją, co wynika z faktu jego niedojrzałości psychicznej i fizycznej. Dlatego też, według Elżbiety Czyż prawa dziecka odnoszą się głównie do relacji państwo-dziecko. Zatem państwo przyjmuje na siebie odpowiedzialność w zakresie ich ochrony, zarówno w sensie gwarancji ochrony przed krzywdzeniem jak i w sensie możliwości dochodzenia praw, które są równe dla wszystkich. Status dziecka, nieco inny niż osoby dorosłej, nie pozwala na bezpośrednie korzystanie z tych praw. (...) Państwo jest zatem gwarantem praw, a realizatorami są rodzice bądź opiekunowie dziecka. Zobowiązaniem państwa jest dbanie o zapewnienie dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to dla niego niezbędne (poprzez odpowiednie działania ustawodawcze, administracyjne i inne).

W nieco innym kontekście o prawach dziecka wypowiada się papież, Jan Paweł II, dla którego dziecko jest zarówno pełnowartościową jednostką, osobą, człowiekiem jak i pełnoprawnym, choć małym, obywatelem państwa. Dziecko to także uosobienie czystości, niewinności i wielkie źródło nadziei. „Powtarzam raz jeszcze to, co powiedziałem na Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych dnia 2 października 1979 r. Pragnę wypowiedzieć tę radość, jaką dla każdego z nas stanowią dzieci, wiosna życia, zadatek przyszłości każdej dzisiejszej ojczyzny. Żaden kraj na świecie, żaden system polityczny nie może myśleć o swej przyszłości inaczej, jak tylko poprzez wizję tych nowych pokoleń, które przejmą od swoich rodziców wielorakie dziedzictwo wartości, zadań i dążeń zarówno własnego narodu, jak też całej rodziny ludzkiej”¹. Wedle nauki Jana Pawła II dziecko ma szczególne prawa, przede wszystkim prawo do zjednoczonej i kochającej rodziny, do szacunku i troski wobec jego osoby, do rozwoju we wszystkich dostępnych płaszczyznach życia w warunkach wolności i godności osobistej oraz prawo do niczym nieskażonej prawdy.

¹ Jasudowicz T. (red.), Prawa rodziny – prawa w rodzinie. Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie. Wypisy z nauczania Ojca Świętego, Wyd. Dom Organizatora, Toruń, 1999, s. 63.

W rodzinie, wspólnocie osób szczególną troską winno być otoczone dziecko. Należy rozwijać głęboki szacunek dla jego godności osobistej oraz ze czcią i wielkodusznie służyć jego prawom. Odnosi się to do każdego dziecka, a szczególnie ważne staje się wobec dziecka małego, wymagającego opieki całkowitej, wobec dziecka chorego, cierpiącego lub upośledzonego.

Jaką zatem funkcję pełnią prawa dziecka? W najogólniejszym ujęciu mają one służyć zapewnieniu dziecku odpowiednich warunków do życia i prawidłowego rozwoju. Prawa nadają dziecku specjalny status ochronny i równocześnie pokazują dorosłym, jakie są ich obowiązki względem niego. Uczulają społeczeństwo na potrzeby dziecka i jego niedojrzałość psychiczną, fizyczną i społeczną, jak również na potencjalne i rzeczywiste zagrożenia, wskazując tym samym na konieczność pomocy i ochrony dziecka przez dorosłych. Wyznaczają cel działalności i opieki nad dzieckiem, którym ma być zapewnienie niezbędnych warunków dla prawidłowego rozwoju, wychowania, przygotowania do życia społecznego.

Katarzyna Siekierska